

'De universele en allesdoordringende Geest der Waarheid in het gezicht zien'

Hij is voor veel mensen in de wereld nog altijd een voorbeeld van onbaatzuchtigheid en naastenliefde. In zijn geboorteland India bestaan 58 jaar na zijn dood gemeenschappen die leven volgens de door hem geformuleerde en geleefde principes van geweldloosheid (ahimsa) en vasthouden aan waarheid (satyagraha)

Mohandas Karamchand Gandhi, beter bekend als Mahatma Gandhi, blijft een symbool van geweldloosheid. Hij was de geestelijk en politiek leider die India in ruim dertig jaar tijd via de weg van burgerlijke ongehoorzaamheid uit de Engelse koloniale overheersing, naar onafhankelijkheid leidde. Gandhi zag zichzelf als een religieus en politiek geëngageerd, maar vooral praktisch ingesteld mens. Hij volgde de rede, gedragen door een krachtig geloof. Via, wat hij een lange weg van 'discipline door gebed' noemde, bande hij in zichzelf de haat uit en zag hij 'de universele en allesdoordringende Geest der Waarheid' in het gezicht. Hetgeen volgens hem nergens anders toe kon leiden dan de 'laagste der schepselen lief te hebben als zichzelf'.

Satya en ahimsa

Satya en ahimsa, waarheid en het wegebben van elke neiging tot geweld, werden de alles doordringende begrippen in Gandhi's leven. Ze versterkten en bevruchtten elkaar. Satya, de diepste waarheid dat het leven één is. Een satyagrahi leeft vanuit een vertrouwen dat angst doet smelten als sneeuw voor de zon. Hij houdt vast aan waarheid, ongeacht de zwaarte van de omstandigheden. Hij verliest niet uit het oog dat de medemens en hij één zijn. Het schept de liefde die in de daad tot uiting komt. Wie in denken en doen elke neiging tot geweld verliest, komt in de staat van ahimsa of de staat der liefde. Het is een volkomen vervuld zijn door een direct contact tot de Ene Bron. Gandhi's ervaringen brachten hem uiteindelijk tot het fundamentele inzicht dat deze Waarheid, die angst en geweld wegneemt, gelijk staat aan God. En dat ahimsa daarom onze ware aard is, de mens is in het diepste wezen, de liefde zelf.

God's weg

Ook al heeft hij naar eigen zeggen nooit visioenen of bovennatuurlijke ervaringen gehad, als we zijn leven overzien, hebben talrijke gebeurtenissen vanaf zijn jonge jaren hem 'op Gods weg gezet'. Gebeurtenissen, die hem dermate raakten dat ze alles bij elkaar in hem een ingrijpende, innerlijke verandering, een bewustzijnstransformatie, op gang brachten. Want zo kun je de omslag in de persoonlijkheid die zich in zijn leven ontvouwde wel noemen. Gandhi transformeerde van een angstige jongen en een uitermate verlegen en onzekere jonge advocaat in iemand die zijn schroom en ik-gerichtheid overwon en zich met alle vermogens inzette ten gunste van het welzijn van de gemeenschap. Gandhi ging op zoek naar zichzelf en naar de zin van het leven en vond beide pas nadat hij zijn leven volledig in dienst stelde van God of Waarheid. Dat werden voor hem uiteindelijk twee namen voor een en hetzelfde.

Algemeen bekend is dat hij een belangrijke voorman was in de vreedzame strijd uit de eeuwenlange overheersing door de Britten. Minder bekend is dat die strijd al in 1915 een aanvang nam, het jaar van zijn terugkeer uit Zuid-Afrika, het land waar hij alles bij elkaar zo'n 20 jaar woonde en werkte. In Zuid-Afrika vond de werkelijke transformatie plaats die hem later in India zozeer in staat stelde om een vooraanstaande religieuze én politieke rol te spelen. Om die reden wordt wat uitvoeriger bij die periode stil gestaan.

Zuid-Afrika

Toen Mohandas Karamchand Gandhi op latere leeftijd gevraagd werd naar de meest creatieve momenten in zijn leven, vertelde hij over zijn gedwongen overnachting op het station van Pietermaritzburg in Zuid-Afrika, kort na zijn aankomst daar in mei 1893. Gandhi was toen 24 jaar en in Londen opgeleid als advocaat. Na zijn opleiding was hij teruggekeerd naar India, destijds een kolonie van Groot-Brittannië, en in Bombay als advocaat aan de slag gegaan. Hij faalde jammerlijk. In zijn eerste rechtzaak werd hij door angst bevangen en kon hij geen woord uitbrengen. 'Ik was in die tijd een volslagen mislukking', zou hij later zeggen. Toen hij de kans kreeg in de Zuid-Afrikaanse Indiase gemeenschap aan de slag te gaan, greep hij die met beide handen aan. Hij arriveerde met zijn gezin in Durban en moest enkele dagen later voor zijn eerste zaak naar Pretoria. Hij nam de nachttrein, reisde eerste klas en werd tijdens een stop op het station van Pietermaritzburg door een blanke medereiziger gesommeerd de coupé te verlaten en naar de derde klas te gaan, zoals het in die tijd 'koelies' of 'sami's' zoals de blanke Zuid-Afrikanen de Indiërs noemden, betaamde. Zijn verweer dat hij advocaat was en in India altijd eerste klas had gereisd, had geen resultaat. Hij weigerde het rijtuig te verlaten. Ten slotte werd hij door een politieagent de trein uitgezet. Zijn bagage werd in bewaring genomen. Daarin zat ook zijn overjas maar Gandhi weigerde erom te vragen en bracht in de kou de nacht op het perron door. Die ervaring en de koude uren daarna, vormden een kruispunt in zijn leven.

Innerlijke strijd

Hij had kunnen kiezen voor een redelijk veilige terugkeer naar India. Maar de vernederende ervaring en de diepe innerlijke strijd van die nacht wakkerde in hem een kiem van verzet, ingegeven door een gevoel voor wat recht en onrecht is. In Pretoria mobiliseerde hij de Indiase gemeenschap en begon hij in het openbaar te spreken over het onrecht van de discriminatie. Hij maakte vrienden en kreeg medestanders, ook onder de blanke bevolking. Voor de Indiase gemeenschap in Zuid-Afrika werd hij geleidelijk het middelpunt van een groeiende strijd tegen onrecht en discriminatie. Zijn activiteiten in die jaren worden gaandeweg gekenmerkt door een streven naar gelijkheid, dialoog en eenheid. Gandhi voelde zich onderdaan van het Britse rijk en verwachtte daarom ook dat de wetten iedere onderdaan van dat rijk gelijk behandelden. Hij ontdekte dat het ware werk van een advocaat erin bestond niet om een rechtzaak aan te spannen en te winnen maar om een minnelijke schikking te treffen, een benadering die wellicht overeenkomt met de moderne mediation. Zijn omgang met christenen inspireerde hem

de bijbel te gaan bestuderen. De bijbel, de koran, de heilige veda's bevatten volgens hem allen geschriften die het Woord Gods verkondigen.

Tijdens een kort verblijf in India in 1896 schreef hij een pamflet over de situatie in Zuid-Afrika en hield hij spreekbeurten. Bij zijn terugkeer in Zuid-Afrika werd hij door een verhitte blanke menigte opgewacht die hem bedreigde, mishandelde en wilde lynchen. Gandhi bracht het er levend af. Hij diende geen klacht in, de handelwijze van de burgers vond, zo zei hij, zijn oorsprong bij de leiders en de onrechtvaardige wetten in het land. Hij vergaf zijn aanvallers. In dat jaar werd, mede door de acties van Gandhi, de Natalwet aangenomen die eenieder stemrecht gaf. In 1899 en 1900, tijdens de Boerenoorlog nam Gandhi als trouw Brits onderdaan deel aan een Indiaas Ambulancekorps. Na een kort tweede verblijf in India in 1902 begonnen Gandhi en zijn gezin aan een nieuwe periode in Zuid-Afrika. Hij was inmiddels een erkend leider van de Indiase gemeenschap in Zuid-Afrika en had met een inkomen van 4000-6000 pond een zeer succesvolle juristenpraktijk.

Satyagraha

Een foto uit die tijd toont hem in een Europees kostuum met gesteven boord en zijn vrouw Kasturbai in een geborduurde sari. Voor zijn toilet 's ochtends had hij een half uur nodig. Maar innerlijk was een ontwikkeling in gang gezet die zijn uitwerking niet zou missen. In 1903 werd hij lid van een organisatie van christenen en theosofen waar hij teksten uit de bijbel en de Bhagavad Gita, het heilige boek van de hindoes, las. Hij leerde de Gita uit zijn hoofd. De kern van de teksten was volgens hem 'bezitloosheid'. Tijdens een treinreis las hij Unto This Last van John Ruskin die ervoor pleitte niet te streven naar meer rijkdom maar naar eenvoud, niet naar een groter fortuin maar naar diepgaander geluk. Het is niet juist zichzelf te verrijken terwijl anderen in armoede leven. Dit boek had een effect vergelijkbaar met de nacht in Pietermaritzburg en vormde een nieuwe stap in zijn geestelijke transformatie. Wat Gandhi had gelezen in de heilige geschriften besloot hij in zijn leven te realiseren. Hij koos definitief voor onbaatzuchtige dienstverlening en wilde dat in alle aspecten van het leven tot uiting brengen. Hij kocht een boerderij, de Phoenix Farm, en ging er met gelijkgezinden - mensen van verschillende afkomst en geloof - wonen. Hij versoberde zijn kleet- en eetgewoonten en ging opnieuw een jarenlange strijd met de autoriteiten aan toen nieuwe discriminerende wetten werden ingevoerd. Door afstand te nemen, onthecht te raken van bezit, geldelijk gewin en seksuele gemeenschap in het huwelijk wilde hij alle krachten mobiliseren voor zijn beweging van burgerlijke ongehoorzaamheid. Burgerlijke ongehoorzaamheid was geen passieve maar een actieve, geweldloze beweging. Zijn doel was 'sterk te zijn zonder de kracht van de bruto, maar met de kracht van de Goddelijke vonk'.

Satyagraha heette het principe: waarheidskracht of liefdeskracht. Satya is waarheid hetgeen volgens hem gelijk stond aan liefde, en graha is standvastigheid of kracht.

De strijd in Zuid-Afrika duurde van 1906 tot 1914. Het waren jaren van marsen van geweldloosheid waarin hij en zijn medestanders klappen van politie en militairen incasseerden

die sommigen fataal werden, van stakingen en toespraken en van gevangenschap en een groeiend geloof in het goede in de mens. Wat eerst een confrontatie met de overheid en diens hoogste baas generaal Smuts was, werd een streven naar een compromis, gebaseerd op vertrouwen. Toen iemand zijn vrees uitsprak dat Smuts zich niet aan zijn woord zou houden, zei Gandhi: 'Een Satyagrahi zegt de vrees vaarwel. Hij is dus nooit bang zijn tegenstander te vertrouwen. Ook al bedriegt die hem twintig keer, dan is de Satyagrahi bereid hem een 21e keer te vertrouwen.' Hij zei: 'Vergevingsgezindheid is het sieraad van de dapperen'.

Religie en spiritualiteit

Veel christelijke geestelijken steunden hem. Zij beschouwden Satyagraha als 'christendom in actie' tegen een systeem dat slechts in naam christelijk was. Ware religie en spiritualiteit zijn geen kwestie van mondbelijdenis maar het resultaat van een morele bekering, een vreedzame innerlijke transformatie die uitmondt in handelen, het juiste doen wat de situatie vraagt. Ook wanneer de omgeving er niets van begrijpt of er bezwaren tegen heeft. Niet alleen in de heilige geschriften ook bij schrijvers als Tolstoj, met wie hij korte tijd correspondeerde en die in 1910 overleed, en Thoreau (het essay Burgerlijke Ongehoorzaamheid wat Gandhi overigens omvormde in Burgerlijk Verzet) vond hij inspiratie. In 1913 zegde hij zijn westerse kledij vaarwel en koos hij voor een witte kiel die tot zijn knieën reikte, een witte doek om zijn benen gedrapeerd en sandalen. Zijn strijd was er een geworden voor menselijke vrijheid. Gandhi kwam in 1914 tot een overeenkomst met generaal Smuts. Zijn overwinning langs de weg van geweldloosheid en burgerlijk verzet was compleet. Spoedig daarna nam Gandhi van Zuid-Afrika afscheid en keerde hij naar India terug. Bij zijn afscheid gaf hij generaal Smuts een paar sandalen die hij in de gevangenis had gemaakt. Smuts zou later zeggen: 'Het was mijn lot de tegenstander te zijn van een man voor wie ik toen al de grootste achting koesterde.' En over Gandhi's kado: 'Ik heb die sandalen sedertdien menige zomer gedragen, ofschoon ik wellicht vind dat ik het niet waard ben in de schoenen van zo'n groot man te staan.'

In India werd Gandhi in de armen gesloten door de leiders van de nog jonge Congresspartij die hem uiteindelijk tot politiek leider koos en die in 1948 met Jawaharlal Nehru de eerste premier van het bevrijde India leverde. Zuid-Afrika leek een proeftuin te zijn geweest voor het immense project om de Britten op een geweldloze wijze en als vrienden te laten vertrekken. Gandhi groeide in die strijd tot een mens, voor wie het beantwoorden aan Waarheid, liefde, God het hoogste doel werd.

Transformatie

Persoonlijke transformatie is kenmerkend voor het betreden van het geestelijk pad. Hij verloopt voor eenieder anders maar er zijn overeenkomsten. Mits door genade getekend, kenmerkt de weg zich in grote lijnen door het loslaten van de eenzame ik-gerichtheid en een groeiend gehoor aan het innerlijke Ongebaande. Bij Gandhi zien we in zijn jeugd en studieperiode als eerste sporen een groeiende afkeer voor geweld en een gevoeligheid voor religieuze harmonie. Hij kon er in die fase nog niet zoveel mee, maar hij raakte ermee 'besmet' en werd op weg gezet.

De jonge Mohandas Gandhi bezat een overgevoelige natuur en een scherp verstand, een combinatie die lange tijd voor spanning zorgden. Gandhi was in zijn jeugd een angstig kind dat 's nachts graag een lamp liet branden. Hij was jaloers op grotere, sterkere jongens. Hij was geremd, stuntelig en gaf nog geen blijk van de latere harmonie van zijn vermogens, die zich alleen nog lieten inspireren door de noden van de mens als het mysterie Gods. Hij trouwde op zijn 14e met Kasturbai met wie hij drie kinderen kreeg. In het westerse, kille Londen, waar hij in 1888 zijn studie begon, voelde hij zich vaak eenzaam. Maar hij begon zich ook te verdiepen in westerse cultuur - hij volgde er dans- en vioollessen - en in (vegetarische) voeding en religie. Hij voelde zich schuldig om zijn gevoelens van seksuele hartstocht. Hij zocht in Londen mensen op die hem meer konden vertellen over voeding en cultuur en bestudeerde voor het eerst de Bhagavad Gita, een gedicht van 700 strofen dat hij later betitelde als zijn naslagwerk. Zijn leven lang bleven hem uit dit boek twee aspecten bij: het beteugelen van de zintuigen (begeerteloosheid) en belangeloosheid. Aspecten die hij gaandeweg in zijn eigen leven zou realiseren en belichamen. In Londen ontwikkelde hij de gevoeligheid die nodig was om de ervaring van Pietermaritzburg betekenis te laten krijgen in zijn uiteindelijke keuze, zijn leven voor rechtvaardigheid en gelijkheid in te zetten.

Onthechten

Transformatie staat of valt met het openstaan voor en het 'lezen' van de signalen, vaak zonder dat we weten wat we lezen en soms zonder te weten dat het signalen zijn. Gandhi werd gaandeweg ontvankelijker voor wat het leven van hem vroeg. Dit gaan leven vanuit vertrouwen en geloof gaat vaak tegen wereldse conventies in. Het leverde vele spanningen op met zijn omgeving, te beginnen met zijn vrouw en kinderen. Gandhi beschouwde zijn leven als experiment. De welvaart die hem toeviel was zo'n kortstondig experiment. Zijn loopbaan verliep bevredigend, maar zo zei hij 'bevredigt me allerminst'. Hij vereenvoudigde zijn leven teneinde alle obstakels die een leven in dienstbaarheid in de weg stond, op te ruimen. Hij onthechtte van bezit, vooroordelen, vastgeroeste meningen en opvattingen waardoor in hem een energie die hij Liefde, Waarheid en God noemde, als een onuitputtelijke kracht kon gaan stromen. Ahimsa, de universele liefde die we God noemen is altijd aanwezig. Het kan door het gedisciplineerd aankweken van een geestelijke houding van volkomen openheid aan het licht komen. Het is een houding, die de mens in staat stelt, bij de ander niet langer aan diens angsten maar aan diens hart te appelleren.

De werkelijkheid dat God (Waarheid) in ons woont, alomtegenwoordig is en dat Hij ons liefheeft, moet lang in ons doorwerken, ons transformeren, vooraleer ze sterker wordt dan de egogerichte gedachten die we koesteren over onszelf en over anderen. Mahatma Gandhi las daartoe dagelijks de heilige teksten uit de diverse tradities - hindoeïsme, islam, christendom. De weg van het gebed bewerkstelligde de omslag in hem. Het bewoog hem er uiteindelijk toe om er ook metterdaad naar te leven. Hij ontdekte dat het Woord in hemzelf geschreven stond en dat het alleen daar tot leven kon komen. Kern daarvan: geen geweld. In gedachte, in woord

noch in daad. Een omwenteling die hem de ervaring bracht die hij omschreef met woorden uit de Bhagavad Gita: 'Hij is voorgoed bevrijd die losbreekt, uit de ego-kooi van ik en mijn'.

Onbaatzuchtige dienstverlening

Nadat hij was gegrepen door het ideaal van onbaatzuchtige dienstverlening, ontwikkelde Gandhi een geweldloze houding en leefwijze om conflicten aan te pakken en op te lossen. Hij wilde 'vijandschap uit de weg te ruimen, niet de vijanden zelf'. Zijn intentie was de grondoorzaak van conflicten weg te nemen: het wantrouwen en de angst. Met harmonie valt meer te winnen dan bij tweedracht. In een leven van geweldloosheid zoek je geen oplossingen buiten je 'tegenstander' om, je maakt hem tot medestander in het zoeken naar een oplossing. Je wint hem voor de Waarheid, voor God, daarbij uitgaande van de diep gewortelde overtuiging dat in ieder mens dezelfde drang schuilt om Waarheid te vinden. Ieder mens, ongeacht diens huidskleur, geloof, overtuiging belichaamt in essentie die Waarheid, en het is juist die ervaring en wetenschap, dit 'zien', die de verbondenheid, de liefde en het mededogen voor ieder mens voortbrengt. Gandhi zei: 'Hoe vaak een satyagrahi ook wordt bedrogen, hij zal vertrouwen in de tegenstander blijven stellen. Hij laat zich niet louter door vrees voor lijden tot wantrouwen verleiden. Hij vertrouwt in alle omstandigheden op eigen kracht.' Gandhi heeft het als dé uitdaging van zijn leven gezien de kracht die hij is gaan ervaren in daden ten dienste van de hele mensheid om te zetten. Het was zijn overtuiging dat ieder mens zo kon leven. Gandhi werd al vroeg in zijn leven buitengemeen geraakt door het gebod van de apostel Paulus over liefde en de getuigenis daarvan in naastenliefde als de allerbelangrijkste deugd voor christenen. In India leefde hij de langste tijd in een ashram, een gemeenschap. Hij reisde veel door het land, meestal te voet of met de trein in een derdeklas coupe, om het geweldloos verzet tegen de Britse bezetter te organiseren of om de economie van de half miljoen dorpen in het land te stimuleren. Gandhi begon zelf het stof voor zijn schaarse kleding te spinnen. Deze gewoonte sloeg over op het land en bracht de Britse katoenimport een grote slag toe. Nog altijd siert het spinnenwiel de Indiase vlag. Een andere klap was het doorbreken van het Britse verbod op de zoutwinning. Hiervoor legde hij, gevolgd door honderden medestanders, te voet een wandeling van honderden kilometers naar kust af waar hij zijn landgenoten het sein gaf om massaal zout te winnen. Gandhi zat alles bij elkaar zeven jaar in de gevangenis, maar het deed hem niet, hij was op een bepaald moment in zijn leven in zijn hart geheel bevrijd, ongeacht waar hij zich bevond. Hij hield hongerstakingen om geweld tussen hindoes en moslims te beteugelen en zette zich onvermoeibaar in voor de 'onaanraakbaren', de allerarmsten in de laagste kaste. Hij bezat een aanstekelijke humor en een onuitputtelijke energie: hij sliep drie tot vier uur per dag. Gandhi werd in januari 1948, vijf maanden na de onafhankelijkheid van India, in New Delhi zelf het slachtoffer van een aanslag door een radicale hindoe die het totaal oneens was met Gandhi's tolerante houding jegens moslims.

Literatuurverwijzingen

Claessens, Ben. Mahatma Gandhi, facetten van zijn filosofie. Synthese uitgeverij, Den Haag, 1997.

Easwaran, Eknath. Sirius en Siderius, Den Haag, 1983

Fischer, Louis. Mahatma Gandhi, Sirius en Siderius, Den Haag, 1984

Gandhi, M.K., Wij zijn allen broeders, Laverman BV, Drachten, 1969